

Om estetiska lärprocesser

Björn Emmoth, 2024. *Estetiska lärprocesser. Definition, position och potential*. Diss. Luleå: Luleå tekniska universitet, 295 s. ISBN 978-91-8048-59-3 (tryckt version). ISBN 978-91-8048-592-0 (pdf-version)
<https://ltu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1863905/FULLTEXT02.pdf>

Inledning

Björn Emmoth disputerade i september 2024 vid Luleås tekniska universitet, Institutionen Hälsa, lärande och teknik. Avhandlingen studerar *Estetiska lärprocesser* inom forskningsämnet pedagogik. Min första tanke som recensent, och väl bevandrad i ämnet (se Hansson Stenhammar, 2015; Elam m.fl., 2017, s. 61–80) var om inte detta redan utforskats tillräckligt och vad ytterligare en avhandling skulle kunna tillföra. En känsla av *déjà vu* infinner sig, men titeln *Estetiska lärprocesser. Definition, position och potential* väckte mitt intresse då den indikerar ett något annorlunda perspektiv på ett redan väl dokumenterat och diskuterat fält. I denna recension gör jag först en relativt utförlig sammanfattning då avhandlingen behandlar ett omfattande material. Därefter ger jag ett kort omdöme med ett avslutande fokus på avhandlingens forskningsbidrag.

Sammanfattning

Syftet med doktorsavhandlingen *Estetiska lärprocesser. Definition, position och potential* är att bidra till förståelse och kunskap om estetiska lärprocessers definition och position, men också belysa och diskutera dess potential för lärande. Materialet som Emmoth stödjer sitt resultat och sina slutsatser på är omfattande. Häri ingår: 1) metaanalyser av tidigare forskning i ämnet, inklusive studentuppsatser och andra utomakademiska texter; 2) 53 lärares skriftliga reflektioner kring estetiska lärprocesser (främst i olika skolämnen inom grundskolan); samt 3) en mindre skolstudie med fokus dels på hur elever upplever och värderar centrala områden inom estetiska lärprocesser, dels på relationen mellan elevernas formuttryck och deras betyg. På grundval av detta material formulerar Emmoth en stipulativ definition av begreppet estetiska lärprocesser, beskriver dess position och potential för lärande.

Emmoth tre ”ledord” – definition, position och potential – kan förstås både som separata områden och som beroende av varandra. Det sistnämnda, menar Emmoth, bidrar till en ökad förståelse för och kunskap om estetiska lärprocesser (s. 2). Detta antagande stärks genom avhandlingens vetenskapsfilosofiska ansats, Paul Ricoeurs (1913–2005) ideologikritiska hermeneutik med fokus på en holistisk tolkning av förståelse och kunskap, i avhandlingen även benämnd ”fenomenologisk hermeneutik” (s. 88), då Emmoth behandlar många delar och aktörers bidrag till berättelsen om estetiska lärprocesser som helhet. Förutom Ricoeurs hermeneutiska ansats antar avhandlingen en socialkonstruktionistisk (min formulering) förståelsegrund för lärande och lärprocesser där bildningstanken ges en central plats, vilket också speglar den kunskaps- och lärandesyn som estetiska lärprocesser har formats ur (s. 141–144). En viktigt ansats i avhandlingen är att Emmoth utgår från och tar ställning för en medie-

neutral beskrivning av estetiska lärprocesser (s. 10). Det alternativa synsättet är ett mediespecifikt perspektiv, vilket innebär att estetiska lärprocesser förstås i relation till konstnärliga uttryck och estetiska skolämnen som till exempel bild, musik och slöjd.

Avhandlingen omfattar totalt åtta kapitel och innehåller därutöver fem bilagor. Dessa redovisar frågeformulär till eleverna i skolstudien; bedömningsunderlag för den estetiska kvaliteten; information till elever om forskningsprojekt; kursbetyg i klass B22 och tidigare doktorsavhandlingar i pedagogik vid Luleå tekniska universitet. Avhandlingen saknar en engelsk sammanfattning, men inleds med abstrakt både på engelska och svenska. Den första delen i *kapitel 1* syftar till att ge en introduktion till avhandlingens forskningsintresse, den historiska och hermeneutiska kopplingen till estetiska lärprocesser samt forskaren själv i enlighet med den hermeneutiska grundtanken om förförståelsens betydelse för metodologi, tolkning och analys samt resultat. Därefter presenteras vad Emmoth benämner som kunskapsluckan i form av tre problemformuleringar: den estetiska lärprocessens *definition*, *position* och *potential*. Problemformuleringarna följs av syfte och forskningsfrågor. Kapitlet avslutas med en presentation av begreppsliga definitioner och avgränsningar för avhandlingen. I *kapitel 2* ger Emmoth utgångspunkter för att förstå begreppen lärprocesser och estetik. Lärprocess åskådliggörs ur ett strukturellt perspektiv i syfte att redogöra för förhållandet mellan lärande och lärprocess. Inom denna del presenteras och bearbetas även den lärande- och kunskapssyn som Emmoth menar ligger till grund för så väl uppkomsten som etableringen av begreppet estetiska lärprocesser. Kapitlet avslutas med en förståelsegrund för estetiken och det estetiska samt begreppen konst och kultur.

Det tredje kapitlet presenterar fältet estetiska lärprocesser, vilket innebär en överblick av tidigare forskning, främst skandinavisk med fokus på svensk forskning. Även utom-akademiska aktörers (se s. 6) påverkan av och bidrag till fältet estetiska lärprocesser presenteras. Detta motiveras utifrån transparens och validitet i förhållande till avhandlingens vetenskapsfilosofiska utgångspunkter för tolkning och analys av resultaten. I *kapitel 4* har Emmoth valt att presentera avhandlingens vetenskapsfilosofiska utgångspunkter med särskilt fokus på Paul Ricœurs hermeneutik. Det är utifrån detta filosofiska perspektiv som ontologiska, epistemologiska och etiska ställningstaganden skrivs fram. Avhandlingens tolkningsprocess går från dekontextualisering och distansering till rekontextualisering och tillägnelse. Denna tolkningsprocess används aktivt genom arbetets alla delar och inte bara i resultatkapitlen.

I *kapitel fem, sex och sju* presenteras avhandlingens resultat. En stipulativ definition av estetiska lärprocesser formuleras och underbyggs av en estetisk, lärande- och kunskapsteoretisk analys (kap. 5) utifrån rekontextualisering och tillägnelse av fältets berättelser om estetiska lärprocesser. Med utgångspunkt i den stipulativa definitionen och hur estetiska lärprocesser etablerats och positionerats i relation till samhälleliga förändringar under fyra tematiska perioder (1983–2020), presenteras begreppets rådande *position*, där även lärares röster har en central plats (kap. 6). Presentationen av den estetiska lärprocessens *potential* (kap. 7) bygger på avhandlingens skolstudie och analys av de centrala områdena inom den stipulativa definitionen; inre motivation,

reflektion, kreativitet, gestaltning, förståelse och betydelsen av den estetiska formen för lärande.

I det avslutande kapitel åtta diskuterar och motiverar Emmoth avhandlingens metodval och validitet i relation till de vetenskapsfilosofiska, lärande- och kunskaps-teoretiska ramarna som utgör grunden för avhandlingens analytiska arbete. Avslutningsvis i diskussionskapitlet skrivs avhandlingens forskningsbidrag fram och diskuteras utifrån ett metaperspektiv.

Omdöme

Estetiska lärprocesser – definition, position och potential är en av många avhandlingar tillsammans med andra vetenskapligt och icke vetenskapligt grundade texter som behandlar ämnet. Estetiska lärprocesser har beforskats under flera decennier och ur det arbetet har en ganska omfattande begreppsapparat utvecklats i försök att förklara och definiera begreppet (se Hansson Stenhammar, 2015, s. 27). Frågan är om inte detta mer bidragit till estetiska läroprocessers mångtydighet än en vetenskaplig definition. Men av just den anledningen uppfattar jag att Emmoths avhandling är viktig. Dels ger den ett metaperspektiv och en bred sammanfattning av tidigare forskning, dels ett konkret bidrag till forskningsfältet när det gäller en definition av estetiska lärprocesser, om än stipulativ. På så sätt lyckas Emmoth utifrån sin intention med avhandlingen att fylla en kunskapslucka. Eller som han själv beskriver det:

Då fältet estetiska lärprocesser saknar en gemensam terminologi och teoribildning, vilket också är forskningsluckan [...]. (s. 106).

I sin helhet är detta en avhandling som är lättillgänglig när det gäller språk, figurer, struktur och disposition. Dock finns det partier som är mer omfattande och komplexa, till exempel de mycket omfångsrika bakgrundskapitlen där särskilt kapitel tre utmärker sig. Som läsare är det emellanåt svårt att överblicka och finna den röda tråden. Trots att jag är väl bevandrad i fältet behöver jag då och då gå tillbaka för att finna sammanhangen. Dels är kapitlet långt med många underrubriker, dels presenterar det flera decenniers bidrag till forskningsfältet av olika slag. Emmoth beskriver själv forskningsöversikten som snarare spretig än som en beskrivning av ett avgränsat forskningsfält (s. 11), vilket bland annat motiveras genom komplexiteten och mångtydigheten i begreppet estetik och de närliggande konst- och kulturbegreppen, men också begreppen lärande och lärprocesser. Jag håller med och uppfattar att forskningsöversiktens (kap. 3) struktur kan även förstås gestalta estetiska lärprocessers mångtydighet. Det är ingen lätt uppgift att presentera och synliggöra fältets många bidrag och samtidigt ge ämnet en kontextuell tillhörighet, men detta tycker jag att Emmoth lyckas med. Jag uppfattar att detta görs främst genom tydliggörandet av sambandet mellan en stipulativ definition (fältets berättelse om estetiska lärprocesser), dess position (samhälleliga- och kontextuella förändringar) och dess potential för lärande (skolstudien – analys av centrala områden till exempel; inre motivation och reflektion).

Bland de olika argumentationerna som Emmoth för i relation till avhandlingens resultat och slutsatser med utgångspunkt i Ricoeurs hermeneutik, vill jag särskilt lyfta fram och diskutera avhandlingens grundläggande idé om att bidra till utvecklingen av ett

teoretiskt ramverk för estetiska lärprocesser (s. 241). Jag förstår avsaknaden av ett sådant ramverk som en av de viktigaste kunskapsluckorna inom fältet som Emmoth har identifierat. Genom det omfattande materialet av tidigare texter och teorier inom fältet samt angränsande fält, har en stipulativ definition formulerats som bidrag till en möjlig teoribildning:

Den estetiska lärprocessen är meningsskapande genom en aktiv reflektion mellan nya upplevelser och tidigare erfarenheter, där såväl tankar som känslor samt fantasi och kreativitet bidrar till ett eget formuttryck som bär mening och berör, vilket sker inom det estetiska formspråket där lösryckt innehåll förvandlas till sammanhängande helheter i en personligt gestaltad erfarenhet. (s. 155).

Denna definition är i sig komplex. Det ligger kanske i sakens natur då fältets tidigare texter och teorier inom ämnet är omfattande och spretigt att en stipulativ definition behöver täcka in det. Dock finns det en viss motsättning i detta då syftet med en definition är att beskriva ett begrepp och därigenom avgränsa det från andra begrepp. Då den stipulativa definitionen av estetiska lärprocesser innefattar många olika komponenter uppfattar jag att det blir problematiskt att konkret visa på vilket sätt den bidrar till att utveckla en teoribildning då de olika komponenterna i sig kräver sin definition. Min tanke är att problematiken ligger i att lärprocesser definieras genom många olika epitet och den stipulativa definitionen kan utifrån det även uppfattas som en sammanfattning av dessa lärprocesser, till exempel reflektiva lärprocesser, kreativa lärprocesser, reproduktiva- och produktiva lärprocesser samt meningsskapande lärprocesser, för att nämna några. Emmoth tydliggör dock den inre logiken i estetiska lärprocesser genom att på goda grunder beskriva relationen mellan de kärnelement som utgör den stipulativa definitionen som en sammanhängande lärprocess; *meningsskapande, aktiv reflektion, nya upplevelser och tidigare erfarenheter, tankar, känslor, fantasi och kreativitet, estetiskt formspråk, personligt gestaltad erfarenhet* (s. 241). Den stipulativa definitionen är onekligen ett intressant forskningsbidrag och jag hoppas, och ser fram emot att Emmoth själv kommer att diskutera och problematisera den vidare i artikelform.

Avslutningsvis kan jag konstatera att jag har läst Björn Emmoths avhandling med stort intresse. Trots att ämnet, estetiska lärprocesser, redan är väl beforskat, problematiserat och diskuterat, men också ifrågasatt, uppfattar jag ändå att jag har lärt mig något nytt. Avhandlingen bidrar med viktig ny forskning i ämnet och ger en värdefull överblick och sammanfattning av fältet, fenomenet och det pedagogiska konceptet estetiska lärprocesser. Den kan även fylla en funktion som kunskapsgrund för redan verksamma lärares praktiserande av estetiska lärprocesser i ett mediespecifikt perspektiv, vilket innefattar även de estetiska ämnena bild, musik och slöjd.

Referenser

Elam, Katarina, Hansson-Stenhammar, Marie-Louise, Karlsson Häikiö, Tarja, Kupferberg, Feiwel, Nejadmehr, Rasoul och Wallin Victorin, Margareta, 2017. Educating responsible citizens. Intercultural competence and aesthetic education. I: Lara Rodrigues Sieweke, red. *Learning scenarios for social and cultural change. Bildung through academic teaching*. Frankfurt am Main: Peter Lang Publishing Group, 2017, s. 61–80.

Hansson Stenhammar, Marie-Louise, 2015. *En avestetiserad skol- och lärandekultur. En studie om lärprocessers estetiska dimensioner*. Diss. Göteborgs universitet: ArtMonitor.

Marie-Louise Hansson Stenhammar